

א. גמרא

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכט עמוד ב

מכריז רב: מאה קרי - בזווא, מאה רישי - בזווא, מאה שפמי - ולא כלום.

אמר רב יוסף: כי הוינן בי רב הונא, יומא דמפגרי ביה רבנן אמרי האידינא יומא דשפמי הוא ולא ידענא מאי קאמרי.

ב. פירוש רש"י.

רש"י מסכת שבת דף קכט עמוד ב

יומא דמפגרי ביה רבנן - שהיו התלמידים מתעצלין מלבא בבית המדרש קרי ליה יומא דשפמי, כלומר: היום הזה אבד לו, ואין בו תועלת.

ג. פירוש תוספות

תוספות מסכת שבת דף קכט עמוד ב

מאה רישי בזווא מאה קרי בזווא - לפירוש הקונטרס תימה מה שייך הכא ור"ח גריס מאה קרני בזווא ומפרש מאה רישי מאה ראשי בני אדם (ונראה) שהיה מנהג קצוב לספר לגלח בזווא וכן מנהג ק' קרני להקיז בזווא כמו קרנא דאומנא (לקמן דף קנד:). אבל מאה שפמי לתקן השפה בולא כלום דבשכר גילוח והקזה היה מתקן השפה וביום שהיה מתקן שפמו לא היה נוטל כלום ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא עלה בידו שכרו היו קורין אותו יומא דשפמי.

ד. פירוש הערוך

ספר הערוך - ערך אות הפא

פגר [ערמידעט זיין. צערשטערען] (שם קכט) יומא דמפגרי רבנן אמרי האידינא יומא דשפמי פי' יום שהיו מתחלשי' יגיעין ועייפין ולא יכלי למיגרס כדכתיב אשר פגרו היו קוראים אותו יומא דשפמי כלומר יום ביטול בלא ריוח דהכי אמר מכריז רב ק' רישי בזווא ק' קרנא בזווא ק' שפמי ולא כלום פי' היה מנהג המגלח מאה רישי כלומר מאה בני אדם נוטל שכרו וזו וכן המשים ק' קרני של זכוכית על בני אדם להקיז נוטל זוז והיא ריבדא דכוסילתא ובלשון ישמעאל אל מגומה אבל לתקן הזקן וליטול השפ' ולתקנו לא היה מנהג ליקח האומן כלום אלא אותם בני אדם שמגלח ראשם או עושה להם ריבדא דכוסילתא נוטל שכרו כאשר אמר ותקן שפמם בחנם וכן היה הדין ויום שהיה עשה האומן השפמות לא הי' נוטל שכר והיה הולך לביתו ריקן על כן היה נמשל כל מי שהיה יגע ולא היה עולה בידו שכר היה קורא אותו יומא דשפמי אי אגרא לא פגרא ב"מ סט כבר פירש בערך אגר (בפסיקתא דר"כ בפסקא דזכור ובפסקא דעניה סוערה) ערו ערו פגרו פגרו ונתץ את הבית תרגום ירושלמי ופגר ית ביתא:

ה. פירוש רד"ק

ספר השורשים לרד"ק - אות הפא - ערך פגר

ודומה לו בדברי רבותינו ז"ל (שבת קכט, ע"ב). יומא דמפגרי רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי, כלומר היום שהיו נחלשים התלמידים ויגיעים מן הגירסא ולא היו יכולים לבא לבית המדרש היו קורין אותו היום למשל יומא דשפטי כלומר יום בטול, כמו המגלח השפם שהוא בבטל שאינו נוטל שכר על תקון השפם לבד כי אם על תקון הראש או הזקן:

ו. מנהגי וורמיזא

מנהגי ר' יוזפא מהדורת מכון ירושלים עמ' קע"ד

בפורי' ובחמשה עשר באב ובשבט ובל"ג בעומר המה יומא דמפגרי ביה רבנן ובפרט חמשה עשר ול"ג בעומר למלמדים ולתלמידיהם באותן ימים בטלו הבית המדרש של המלמדין ואין הנערים באים לבית רבם ללמוד והמלמד מחוייב לתת לתלמידיו ביציאתו מבית הכנסת בשחרית בחמשה עשר ובל"ג בעומר יין שרף ולק"ח טוב מכיסו לא מכיס התלמידים כי כן המנהג.

ז. פרי מגדים אגרות אגרת ה

והנה פגר חלושות או עצמותי, עיין רד"ק בשרשים [שרש פגר] ובערוך [ערך פגר], חידוש שבת דף קכ"ט ב' יומא דמפגרי רבנן יומי (דמשפמי) [דשפמי], פירוש תיקון השפה בחנם, וע"ש וברש"י [שבת שם ד"ה יומא] ותוספות [שם ד"ה מפגרי] ותבין. וי"ל יומא דתני רבנן שלא בכוונת הלב רק משפה ולחוץ, כמו יום טוב וראש חודש שממהרין לשמוח בסעודה וכדומה קראו יומא דשפמי, על דרך [ישעיה כט, יג] בפיו ובשפתי כבדוני ולבו בל עמו, רק מהשפה ולחוץ. וזהו שכתוב [שמות כ, ו] עושה חסד, חנם. לפגרים ביטול ושביטה אין בו לחלוחית מצוה, אבל הרשיעו והמיתו עצמם, מחזיר נשמות אולי ישובו. ה' יתן לנו חיים כדי שנוכל לשוב בתשובה שלימה אמן:

יז. ובשבת קכ"ט ב' יומא דמפגרי רבנן כו', חלשים ולא יכולין למגרס, בא העונש בשביל שהיו לפעמים מבטלין ללמוד בבריאותם ודברו דברים בטלים ח"ו משפה ולחוץ, על דרך [קהלת ו, ז] כל עמל האדם לפיהו, בשביל פיהו [רש"י שם], וכאמרם ז"ל [אבות ד, י] אם בטלת מן התורה יש לך בטילים הרבה כנגדך. ושם [בשבת] נאמר מאה קרנא בזווי, מאה רישי בזווי, מאה שפמי ולא כלום. עיין תוספות [שם ד"ה מאה] וערוך [ערך פגר]. רמז כי התורה תיקון הנפש בנסתר, ודם הוא הנפש בלב עיקרו, אמנם מאה קרנא תיקון הדם מבשר אין כ"כ שוה, וכן מאה רישי עיון במוח בנגלה בזווי, ואם האדם זוכה ללמוד בנסתר ולהבין סודות התורה אין למעלה הימנו. מאה שפמי, לומד מהשפה ולחוץ בלי עיון כלום, ולא כלום. ומ"מ טוב זה כשהם חלשים מלדבר ח"ו דברים בטילים, וכשמעיין בנגלה לשם שמים חלקו גדול מאוד, אבל נסתר עין לא ראתה כו'.

ח. מראה יחזקאל שמות פרשת בשלח

והנה אחז"ל מאי יומא דפגרא יומא דמפגרי בהו רבנן [שבת קכט: ועי' בפירש"י], ומזה נתפשט המנהג הרע ללכת בטל ביומא דפגרא ולעסוק בדברים בטלים, וחלילה להעלות על הדעת כן, כי כל ימים הללו הם קדושים ולכך אין אומרים בהם תחנון ולמנצח כי תרעין עילאין פתחין, ואיך אפשר שבר"ח, וחמשה עשר באב, ושבת, וחנוכה, שמבואר לכל ענין קדושתם ימי רצון וכפרה יתבטל מד"ת, אבל לדעתי יש כונה אחרת בזה והוא בוודאי הכל חפצים ליראה את השם, וכל אחד רוצה ומתאמץ ומשתוקק להתפלל בדביקות ובכוונה גדולה, ואמת נכון הדבר כי עפ"י הרוב יש בזה מעשה יצה"ר שמטרידו בתפלתו ומראה לו שאינו יכול להתפלל ומערבב מחשבתו בדאגת עונות וכדומה, גם לפני התפלה מבטלו מלימודו ואומר לו שצריך לפנות מחשבתו כדי שיוכל לדבק אח"כ בקונו, ולפי דעתי זהו חסרון דעת וגאוה, כי איך יערב אדם לנפשו

לומר שרוצה להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא כראוי כי איך יכול לצאת נגד האין סוף ב"ה, ובאמת כל זה איננו שוה, רק אדרבא בכל מה שיזכה האדם להתפלל יהיה שש ושמה בעבור שזכה לגדולה הזאת לדבר דברים נגד יוצרו מה שהמלאכים אינן זוכין, וכמ"ש חביבין ישראל חבה יתירה נודעת להם כו' [אבות פ"ג מי"ד] וכל כהאי גוונא צריך בשש.

אמנם כן, מי שרוצה להוסיף אומץ וחיל לזכך מחשבתו ולשות עצות בנפשו במה יתרצה אל אדונו צריך לקבוע עתים מיוחדים לזה, והיינו באותן הימים שיש בלא"ה אתערותא דלעילא, ומן השמים יסייעו לו, וזהו יומא דמפגרו בהו רבנן, כי פגר לשון מיאוס וגשמיות הרבה, ומפגרו לשון מתפעל פי' שמשליכין מעצמם הגשמיות, ובכל זאת עיקר הכל הוא רק להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא שיפקח את עיניו לדעת כמה מקצרים בעבודתו ואיך לתקן.

הנה כי כן תקנו חז"ל [פסחים ו א] שואלין ודורשין שלשים יום קודם כל חג ורשב"ג אומר שתי שבתות, וטעם פלוגתתן כי ימים טובים נקראין מועדי ה', שהקב"ה יתוועד אצלנו, והמקבל אורח לתוך ביתו צריך להכין את עצמו, וע"כ אמרו רגלים ישראל מקדשי ליה משא"כ שבת כמבואר במ"א, והנה ר"ג שהיה ענותן גדול כדאיתא בגמ' והיה יודע בעצמו שדי לו בהכנה שתי שבתות, לכן סבר שדי ב' שבתות אבל חכמים פליגי עליה כי אין זה מדת כל אדם לכך הצריכו שלשים יום, והנה כ"ו בזמן שבהמ"ק קיים היה נוח יותר לתקן כי ע"י מעשה הקרבנות נתעלו האוכלין, וע"כ אמרו [חגיגה כז א] בזמן הבהמ"ק מזבח מכפר עכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו, ע"כ צריך להתחיל מקודם עוד שלשים יום דהיינו מחצי שבט, ומן ר"ח יש בכל שני שבועות יומא דפגרא שלא ישכח מאשר התחיל ולא יסור מלבבו, והיינו העיקר ע"י האכילה וכו' שע"י יתקן חטא אדה"ר ויפסוק זוהמתו.

וזה"ש המליך אות צ' בלעיטה כי צדיק הוא דאחיד בשמיא וארעא שע"י הלעיטה והאכילה מעלה הגשמיות לרוחניות, וצר בהן דלי בעולם לשון עליה כמו ארוממך ה' כי דלתני, וקורקבן בנפש שהוא כלי העיכול הבורר האוכל ודוחה הפסולת לחוץ, ושבט אין צריך לפרש כי איננו לשה"ק דשמות חדשים עלו מבבל, וכ"כ בכל חודש צריך לתקן המנהיג השייך לאותו חודש וירויח בזה שיהיה נוח לו לעבוד את השי"ת בזה בכל השנה, כמו בניסן צריך לתקן השיחה שע"כ אמר [ספר יצירה] המליך אות ה' בשיחה היינו ה' מוצאות הפה, וכן באייר הרהור ובסיון הילוך וכן כלם.

והנה ידוע שחטא אדה"ר נמשך מן קטרוג הלבנה, ולעתיד לבא שיתקן האדם יהיה אור הלבנה כאור החמה [פע"ח שער ר"ח], וע"כ בשעת מילוי הלבנה נח יותר לתקן איזה דבר מבמיעוט הלבנה, וע"כ בית שמאי שהיו קפדנין ממדת הדין ס"ל שבא' בשבט יתחילו התקון וההכנה, אבל בית הלל [ס"ל] בט"ו בו, כי בשגם שראוי להתחיל מא' בשבט שהוא היומא דפגרא הראשון בימי לעיטה הללו מ"מ צריך לראות שיהא ג"כ סיוע לדבר מן השמים כי הבא לטהר מסייעין לו, ובזה יבוארו כל הספיקות הנ"ל, ברוך ה' לאו"א.